บทที่ 4

ลักษณะของวรรณคดีไทย

ลักษณะของวรรณคดีไทย

ศิลปะย่อมสะท้อนลักษณะชีวิต ศิลปะชาติหนึ่งก็สะท้อนวิถีชีวิตของคนในชาตินั้น สังคมนั้น เช่น ถ้าเรามองเห็นสิ่งก่อสร้างเป็นรูปโดมมียอดแหลมขึ้นไป เราจะเข้าใจได้ว่าเป็นศิลปะของผู้มีเชื้อชาติแขก อาจจะเป็นแขกอินเดีย แขกอาหรับ แขกเปอร์เซีย หรือแขกรัสเซียต้องดูรายละเอียดอีกทีหนึ่ง ถ้าเห็นภาพจิตรกรรมเป็นลายเส้นด้วยพู่กันแต้มสีน้ำหรือหมึกจีนลงบนกระดาษเป็นลายต้นไผ่ เราจะเข้าใจได้ว่าเป็นศิลปะของจีน ศิลปะจึงบอกความเป็นชาติได้ ลักษณะของศิลปะไม่ว่าแขนงใดก็ตามจึงมีความสัมพันธ์กับชีวิตและสังคมนั้น วรรณคดีก็เป็นศิลปะแขนงหนึ่ง ฉะนั้นวรรณคดีจึงบันทึกวิถีชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตายไว้ทั้งสิ้น วิถีชีวิตหรือลักษณะชีวิตที่ว่านี้หมายรวมถึง ความเป็นอยู่ ความเชื่อ ศาสนา ค่านิยม ทั้งที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของตนเองและทั้งที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมจากต่างชาติมาผสมผสานเข้าเป็นวัฒนธรรมของตนเอง ดังได้กล่าวมาแล้วว่า จุดกำเนิดของวรรณคดีคือชีวิตนั่นเอง วรรณคดีเป็นศิลปะที่ถ่ายแบบชีวิต ฉะนั้น เนื้อหาแนวคิดของวรรณคดีจึงเกิดขึ้นด้วยการนำเอาภาพของชีวิตเข้าไปใส่นั่นเอง ถ้าจะกล่าวถึงสิ่งกำหนดลักษณะของวรรณคดี จึงมีอยู่ 3 ประการดังนี้

1. อิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ธรรมชาติ ดินฟ้าอากาศ สภาพบ้านเมือง
2. สภาพชีวิตและสังคม ได้แก่ค่านิยม รสนิยม ความเชื่อ และศรัทธาในสถาบันและสิ่งต่าง ๆ
3. อิทธิพลจากต่างประเทศ ทั้งทางด้านศาสนา วัฒนธรรม วรรณคดี และสิ่งอื่น ๆ

ลักษณะของวรรณคดีไทย ก็มีสิ่งกำหนดทั้ง 3 ประการดังกล่าวมาแล้ว จึงทำให้วรรณคดีไทยสะท้อนภาพและสังคมของคนไทยอย่างแจ่มชัด แต่ลักษณะของวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยซึ่งเราเริ่มมีวรรณคดีเป็นหลักฐานเป็นต้นมา จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น วรรณคดีมีวิวัฒนาการไปอย่างเชื่องช้า เพราะสภาพสังคมดำเนินไปในลักษณะที่ว่าสังสมความ

เจริญตามที่เป็นมาในอดีต วรรณคดีไทยจึงไม่มีลักษณะแปรเปลี่ยนอย่างชัดเจนนัก ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง จุดมุ่งหมายในการแต่ง รูปแบบ ชนบนิยม เนื้อเรื่อง แนวคิด กวีรุ่นหลังยังคงรักษารูปลักษณะตามแบบเดิมหรือใกล้เคียงกับแบบเดิมมาตลอดแม้ว่าเวลาจะผ่านไปเป็นร้อย ๆ ปี จนกระทั่งมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา เราเริ่มรับอิทธิพลตะวันตกในด้านต่าง ๆ เข้ามาทั้งเทคโนโลยี วัฒนธรรมและวรรณกรรม ทำให้สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงแตกต่างไปจากเดิมอย่างรวดเร็วและชัดเจน วรรณคดีไทยจึงมีลักษณะที่แปรเปลี่ยนไปด้วยทั้งด้านรูปแบบ เนื้อหาและแนวคิด ฉะนั้นเมื่อกล่าวถึงลักษณะของวรรณคดีไทยจึงต้องแบ่งออกเป็น 2 ระยะคือ

1. ลักษณะของวรรณคดีไทยก่อนการรับอิทธิพลตะวันตก
2. ลักษณะของวรรณคดีไทยหลังการรับอิทธิพลตะวันตก

ลักษณะของวรรณคดีไทยก่อนการรับอิทธิพลตะวันตก

คนไทยในอดีตมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความผาสุกด้วยความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ คนไทยมีระบบครอบครัวใหญ่ อุ่นหนาฝาคั่งไปด้วยญาติพี่น้อง มีระบบสังคมที่ผูกพันกันอย่างเหนียวแน่น มีค่านิยมที่ยึดถือชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ นิสัยของคนไทยรักสนุก รักธรรมชาติ ลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้จึงสะท้อนออกมาในวรรณคดีด้วยประการต่าง ๆ ดังนี้

1. **รูปแบบ** วรรณคดีไทยในอดีตนิยมแต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรอง ตามประวัติวรรณคดี วรรณคดีไทยที่รู้จักกันทั่วไป ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 มีประมาณ 130 เรื่อง เป็นวรรณคดีร้อยกรองเสีย 109 เรื่อง อีก 21 เรื่องเป็นร้อยแก้ว ที่เป็นเช่นนี้เพราะอุปนิสัยความเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอนของคนไทย ซึ่งนิยมพูดจาสัมผัสคล้องจองกัน อาจจะเพราะภาษาไทยเป็นภาษาของเสียงดนตรีเนื่องจากมีวรรณยุกต์ ภาษาพูดจึงมักมีจังหวะจะโคน ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งเป็นวรรณคดีชิ้นแรกที่จดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่งด้วยภาษาร้อยแก้ว แต่เห็นได้ชัดว่าถ้อยคำที่ใช้มักจะสัมผัสคล้องจองกันอย่างไพเราะ เช่น "เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว" "ใครจักใคร่ค้าช้าง ค้า ใครจักใคร่ค้าม้า ค้า ใครจักใคร่ค้าเงือนค้าทอง ค้า" เป็นต้น ตำราต่าง ๆ ที่แต่งในสมัยอยุธยา เช่นตำราแบบเรียน ตำราพิชัยสงคราม ตำราไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ ก็มักแต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรองมากกว่าร้อยแก้ว ความนิยมในการแต่งร้อยกรองในอดีตมีมากถึงขนาดมีเรื่องเล่ากันว่าศรีปราชญ์โต้ตอบกับนายประตูและนางสนมเป็นโคลง แม้ในปัจจุบัน เราก็ยังคงใช้วิธีสร้างถ้อยคำให้มีสัมผัสคล้องจองกันอยู่ ดังในคำขวัญ เช่น "บ้านเมืองสกปรก เหมือนนรก

ในเรือนใจ" หรือ "มีลูกมากจะยากจน มีลูกคนจนไปเจ็ดบี" ในคำโฆษณา ในคำพูดที่ใช้ในชีวิตประจำวัน จะสังเกตได้ว่ามักจะมีสัมผัสเพื่อให้จำได้ง่ายและคล่องปาก ความนิยมร้อยกรองจึงเป็นลักษณะของวรรณกรรมไทยในอดีตอย่างเห็นได้ชัด

2. **เนื้อเรื่อง** เนื้อเรื่องของวรรณคดีไทยสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนไทยที่ยึดมั่นอยู่ในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ยังมีวรรณคดีบริสุทธิ์ที่แสดงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดภายในใจ อันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ทั่วไป

ประเภทเนื้อเรื่อง มีหลายประเภท ดังเช่น

1. **วรรณคดีแสดงอารมณ์ในใจ** ได้แก่ นิราศ เพลงยาว เพลงกล่อมเด็ก เพลงพื้นบ้านต่าง ๆ เช่น เพลงฉ่อย เพลงลำตัด เพลงเรือ เพลงพวงมาลัย ซึ่งแสดงปฏิภาณเฉียบแหลม เจ้าคารมคมคาย และความขี้เล่นมีอารมณ์ขัน

2. **วรรณคดีการแสดง** ได้แก่ วรรณคดีประกอบการแสดงชนิดต่าง ๆ เนื่องจากศิลปะการแสดงเป็นเครื่องบันเทิงแห่งชีวิตและบางครั้งเป็นเครื่องหมายแสดงความเจริญทางวัฒนธรรมและความสงบสุขของบ้านเมืองด้วย ว่างจากศึกสงครามจึงจะมีการร้องรำทำเพลง ดูโขนดูละครเป็นที่สำราญใจ

3. **วรรณคดีศาสนา** ได้แก่ หนังสือที่แสดงคติธรรมทางพุทธศาสนา เป็นเครื่องแสดงความศรัทธายึดเหนี่ยวของคนไทยว่าสังคมไทยมีศาสนาเป็นแกนกลาง

4. **วรรณคดีสดุดียอพระเกียรติ** ได้แก่วรรณคดีที่แต่งขึ้นเพื่อแสดงเกียรติภูมิของนักรบ แสดงวีรกรรมของพระมหากษัตริย์ แสดงความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน เนื่องจากสังคมไทยมีสถาบันกษัตริย์เป็นสถาบันสูงสุดสถาบันหนึ่ง

5. **วรรณคดีเกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ** ได้แก่บทกล่อมช้าง บทแช่งน้ำ บทเห่เรือ ฯลฯ เป็นวรรณคดีที่เกิดขึ้นด้วยความศรัทธา ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าทำให้เกิดความเป็นสิริมงคล

ลักษณะของเนื้อเรื่อง ถ้าเป็นวรรณคดีที่เป็นเรื่องเล่าขนาดยาว อันเป็นนิทานคำกลอนก็ดี หรือบทประกอบการแสดงก็ดี มักจะแสดงความคิดเชิงอุดมคติ คือแสดงความดีเลิศในด้านความงามและความประพฤติของตัวละคร แสดงแนวคิดในเชิงอุดมคตินิยม เช่น ความดีย่อมชนะความชั่ว รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี นอกจากนี้ยัง เน้นจินตนาการ สิ่งมหัศจรรย์ ไสยศาสตร์

เวทมนต์คาถา เพื่อให้เกิดความศรัทธาเชื่อถือ อย่างไรก็ตาม ลักษณะของการแต่งวรรณคดีในอดีตมักจะเน้นกลวิธีมากกว่าเนื้อหา ผู้แต่งอาจจะไม่สนใจว่าเนื้อหาสาระสมจริงสมจังแค่ไหน สนุกสนานเร้าใจหรือไม่ เท่ากับต้องการให้ผู้อ่านเพลินหูเพลินตาไปด้วยศิลปะการเรียบเรียงถ้อยคำ เช่น การเล่นคำ เล่นเสียง การเปรียบเทียบด้วยกวีโวหารแบบต่าง ๆ นอกจากเน้นกลวิธีมากกว่าเนื้อหาแล้ว ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งคือ วรรณคดีไทยในอดีตไม่นิยมจบเศร้า นิทานนิยายบทละครโดยมากที่เป็นเรื่องเล่าขนาดยาว มักจะแสดงอุปสรรค ปัญหา ความทุกข์ใหญ่หลวงที่เกิดแก่ตัวละคร อย่างไรก็ตามในบั้นปลายเรื่องจะจบลงด้วยดีเสมอ ทั้งนี้เป็นเสมือนเครื่องปลอบใจให้เห็นว่าชีวิตที่ต่อสู้กับอุปสรรคมาอย่างหนักหนาจะพบความสุขสำเร็จในบั้นปลาย ข้อนี้ทำให้ลักษณะของเนื้อเรื่องเป็นไปในแนวอุดมคติด้วย คือจบลงด้วยความสมบูรณ์แห่งชีวิต ซึ่งในชีวิตจริง ๆ อาจจะเป็นไปไม่ได้เช่นนี้ทุกรายไป วรรณคดีไทยอาจเป็นงานศิลปะที่ต้องการให้ความอภิรมย์แก่ผู้เสพ จึงมักจบลงด้วยดีเพื่อให้กำลังใจ สร้างความอิ่มเอิบใจ ตระหนักในคุณค่าและความงามของชีวิตเสมอ วรรณคดีไทยที่จบลงด้วยความเศร้าหรือความตายจึงมีอยู่น้อยมาก

3. ขนบนิยมในการแต่ง วรรณคดีไทยมีขนบนิยมในการแต่งอย่างมีแบบแผนหลายประการดังนี้

3.1 **มีโครงสร้างที่เป็นแบบแผน** คือ มักจะเริ่มต้นด้วยบทไหว้ครู หรือประณามบท ทั้งนี้เพราะเรามีค่านิยมในการเคารพครูบาอาจารย์ ก่อนจะแสดงฝีมือของตนเองจึงต้องแสดงความเคารพในผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้เสียก่อน ในบทไหว้ครูจะประกอบด้วยการอ้างถึงอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ เทพเจ้า ทั้งในคติศาสนาฮินดูและพุทธศาสนา จากนั้นก็เป็นพระมหากษัตริย์ บิดามารดา ครูอาจารย์ แล้วกล่าวชมเชยความเจริญเป็นปึกแผ่นของบ้านเมือง ความรุ่งเรืองของพระศาสนา และความเกษมสุขของราษฎร เป็นต้น บางทีถือเป็นความนิยมสำคัญที่จะมีบทไหว้ครูก่อนการบรรยายเรื่องนี้เคร่งครัดเสียจนกระทั่งหากใครทำผิดไปจากขนบนิยมนี้ก็มักจะถือเอาว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความอัปมงคลต่าง ๆ ในชีวิต เช่น ศรีปราชญ์ทำผิดธรรมเนียม แทนที่จะขึ้นต้นวรรณคดีของตนด้วยประณามบท กลับนำไปกล่าวไว้ตอนท้าย ทำให้บั้นปลายชีวิตประสบความหายนะถึงแก่ชีวิตอย่างนี้เป็นต้น ส่วนในตอนท้ายจะเป็นการกล่าวสรุปวัตถุประสงค์ที่แต่ง บางฉบับอาจจะบอกวันเวลาที่แต่งและชื่อผู้แต่งด้วย นอกจากนี้ยังมีขนบนิยมว่าผู้แต่งมักจะกล่าวออกตัวเป็นทำนองว่าฝีมือยังไม่เข้าขั้น มีข้อบกพร่องขอให้ผู้อ่านให้อภัย ข้อนี้เป็นเพราะคนไทยมีนิสัยอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ยกตน ไม่อวดอ้างผลงาน อย่างเช่น นายชิต บุรทัต กวีผู้แต่งคำฉันท์ได้เก่งฉกาจผู้หนึ่งของไทย กล่าวว่า

โปรดได้อภัยตูผู้เยาว์ วัยหย่อนอ่อนเชาวน์
มิใช่จะแต่งแข่งขัน
อาศัยใจชอบเชิงประพันธ์ งานคื่นพ้นอัน
จะอ้างก็ว่างเวลา

(สามัคคีเภทคำฉันท์)

3.2 มีการพรรณนาอย่างที่เรียกว่า "เข้าแบบ" คือการพรรณนาที่มีลักษณะตายตัว ใครแต่งไว้ดีแล้วก็มักจะแต่งตามๆ กัน ในวรรณคดีเรื่องหนึ่งๆ มักจะมีบทเข้าแบบเหล่านี้เป็นส่วนประกอบแทรกอยู่ด้วยเสมอ โดยเฉพาะวรรณคดีการแสดงหรือที่เป็นเรื่องเล่าขนาดยาว ๆ บทเข้าแบบที่กล่าวมานี้ได้แก่ บทอาบน้ำ บทแต่งตัว บทชมโฉม บทพรรณนาพาหนะ เช่น ช้างทรง ม้าทรง รถทรง บทชมธรรมชาติ บทชมกระบวนทัพ บทร่ำลา บทอัศจรรย์ ฯลฯ บทเข้าแบบเหล่านี้มีกลวิธีการพรรณนาเหมือน ๆ กันจนเป็นแบบฉบับ เช่นบทชมโฉมมักจะบรรยายละเอียดทีละส่วนด้วยกวีโวหารเปรียบเทียบแบบอุปมาอุปไมย เช่น มักจะเปรียบตาสวยเหมือนตากวาง คิ้วโก่งเหมือนคันศร จมูกเหมือนขอกาม หูเหมือนกลีบบัว ปากเหมือนกระจับ แขนเหมือนงวงช้าง ขาเหมือนต้นกล้วย ฯลฯ ดังตัวอย่างบทชมโฉมที่คัดมาจากวรรณคดีหลาย ๆ เรื่องดังนี้

ตัวอย่างที่ 1

บงพักตร์พี่สำคัญว่าจันทรเพ็ญผ่องผจง
บงค้วพี่สำคัญว่าวง ศศิแปลบยุคนธร
บงเกศพี่สำคัญว่าบึก ภมรมาศบวร
บงเนตรพี่สำคัญว่าศร กฤษณะส่องแสยงตา
บงกรรณพี่สำคัญว่ากลีบ ปทุมสร้อยกุสุมา
นาสาพี่สำคัญว่าวรา องกุสแก้วเอราวัณ

(อิเหนาคำฉันท์)

ตัวอย่างที่ 2

พิศพักตรผ่องเพียงศศิธร พิศชนงก่งงอนดังคันศิลป์
พิศเนตรเนตรคำล้ำพลอยนิล เพียงเนตรมฤคินชวบปลาย
พิศทรงนาสิกก็งามสุด ดังวงองกุสแก้ววิเชียรฉาย
พิศโอษฐ์โอษฐ์พริ้มเพียงยิ้มพราย พิศปรางงามคล้ายปรางสุวรรณ

(อุณรุท)

ตัวอย่างที่ 3

พิศพักตรอันเพี๋ยพักตรคือจัน ทรจำรูญจรัสศรี
พิศเกศดำกลมณี นิศเลอศนิราวรรณ

ดวงเนตรดังเนตรตรุณโป ดกผจงยยับพรรณ
ค้อโก่งคือวงบวรกุฑัณ ฑอันโก่งเมื่อผลงแผลง

นาสาคือขอคชสุชาน บดีดุประดุจแสดง
กลีบกาญจนโกมลมาแปลง เป็นกรรณแก้วก็ปูนปาน

ปรางเปรียบดังปารุสกพรร ณสุวรรณโอพาร
สุกรีนิโครธผลบันดาล ดุลโอษฐ์อนงค์ยง

(สรรพสิทธิ์คำฉันท์)

ตัวอย่างที่ 4

พิศพักตรผ่องเพียงศศิธร พิศขนงก่งงอนดังเลขา
พิศเนตรดังเนตรมฤคา พิศนาสาแฉล้มอำไพ
พิศโอษฐ์โอษฐ์เอี่ยมดั่งจะแย้ม พิศแก้มเป็นที่พิศมัย
พิศกรรณดั่งกลีบสุมาลย์ พิศทนต์แววไวดั่งแสงนิล
พิศถันดั่งควงปทุมมาศ พิศทรงวิลาศวิไลสิ้น
พิศกรดั่งงวงหัสดิน พิศโฉมดั่งกินรีพ้า

(รามเกียรติ์)

นอกจากบทชมโฉมที่กล่าวมาแล้วนี้ บทชมสิ่งอื่นก็มักจะบรรยายละเอียดและเป็นไปในลักษณะให้เห็นภาพงดงามจนบางครั้งเหนือความจริง ส่วนบทอัศจรรย์มักจะใช้สัญลักษณ์แทน คือ บรรยายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ หรือการต่อสู้แข่งกัน แทนการกล่าวตรง ๆ บทเข้าแบบเหล่านี้บางอย่างเกิดขึ้นด้วยลักษณะนิสัยของคนไทยเอง เช่น บทอาบน้ำแต่งตัวมีมาก มีทุกครั้งที่กล่าวถึงตัวละคร ทั้งนี้เพราะเราอยู่ในเมืองร้อน ชอบอาบน้ำแต่งตัวใหม่ และยังมีความเชื่อถือตามสวัสดิรักษาว่าการอาบน้ำชำระร่างกายเป็นมงคลแก่ตัวเอง เท่ากับทำตนให้สะอาดบริสุทธิ์ อย่างเช่นเมื่อนางสีดาจะไปเข้าเฝ้าพระรามหลังเสร็จศึกลงกาแล้ว นางยังขอไปอาบน้ำแต่งตัวใหม่ก่อน ดังบรรยายว่า

กูจะไปประณตบาทบงสุ์ องค์พระหริวงศ์ทรงจักร
แต่ตกมาอยู่ในเมืองยักษ์ ลำบากยากนักมาช้านาน
มีแต่เดือดร้อนรำคาญใจ มิได้ชำระสระสนาน
ระคนเหงื่อเจือไคลทรมาน ดังหญิงสาธารณ์อัปรีย์
ไม่ควรจะใกล้เบื้องบาท พระภัสดาธิราชเรืองศรี
จำจะชำระอินทรีย์ ให้สิ้นราคีในกายา

(รามเกียรติ์)

ส่วนบทธรรมชาติ มักจะบรรยายอยู่ในวรรณคดีเกือบทุกเรื่อง เป็นเพราะคนไทยผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติ บทธรรมชาติก็มีรายละเอียดน่าสนใจจึงนำไปกล่าวไว้ในอีกหัวข้อหนึ่งต่างหาก

การพรรณนาบทเข้าแบบเหล่านี้ จะเห็นได้ว่ากวีมักจะใช้วิธีการเดียวกัน แต่ถ้อยคำในการพรรณนาต่าง ๆ กันไป การที่ทำตาม ๆ กันจนเรียกว่า "เข้าแบบ" นี้เกิดขึ้นด้วยค่านิยมการเคารพครู เมื่อมีบทบรรยายที่งดงามอยู่แล้ว กวีก็มักจะยึดถือเอาเป็นแบบฉบับจนกลายเป็นขนบนิยม ลักษณะของการพรรณนาสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะ "บทเข้าแบบ" เหล่านี้แสดงให้เห็นว่ากวีไทยเป็นศิลปินที่เก่งฉกาจไม่แพ้กวีชาติใดที่ได้ใช้ศิลปะของการตกแต่งด้วยถ้อยคำ ทำให้ความพรรณนามีความหมายลึกซึ้ง มีภาพพจน์ที่สวยงาม แม้จะพรรณนาถึงเรื่องที่เป็นส่วนตัว ดังเช่นบทสังวาส กวีก็ใช้ศิลปะของการเปรียบเทียบ การใช้สัญลักษณ์ตกแต่งให้ดูงดงาม ทำให้เข้าใจความแตกต่างของศิลปะและอนาจาร การแต่งวรรณคดีไทยจึงมีลักษณะการแต่งเป็นมัณฑนศิลป์ คือ มีศิลปะในการตกแต่งหรือการตกแต่งอย่างงาม

3.3 **บทชมธรรมชาติ** วรรณคดีไทยแสดงให้เห็นว่ากวีมีความผูกพันกับธรรมชาติและรักการท่องเที่ยวผจญภัย จึงได้เก็บเอาธรรมชาติมาพรรณนาแทรกในบทกวีนิพนธ์ของตนอยู่เสมอ

อาจกล่าวได้ว่ากวีนิพนธ์ไทยเกือบทุกเรื่องมีบทพรรณนาความงามของป่าเขา พืชพรรณไม้และสัตว์นานาชนิด การบรรยายธรรมชาติมีทั้งที่บรรยายภาพตามความเป็นจริงและบรรยายโดยมุ่งความไพเราะของถ้อยคำอันเกิดจากการเล่นคำ เล่นอักษร ซึ่งในประการต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้การพรรณนาธรรมชาติในวรรณคดีไทยมีขนบนิยมในการพรรณนาอย่างที่เรียกว่า "เข้าแบบ" ด้วย วิธีการที่กวีใช้พรรณนาธรรมชาติมีหลายวิธีได้แก่

1. บรรยายธรรมชาติตามที่เป็นจริง กวีบรรยายสิ่งที่ตนเห็น จนผู้อ่านรู้สึกเพลิดเพลินราวกับได้ไปเห็นสิ่งเหล่านั้นด้วยตาตนเอง การพรรณนาเช่นนี้จะทำให้เราพบว่า กวีช่างสังเกตละเอียดลออ บันทึกความน่าพิศวง น่าอัศจรรย์ และน่าดูน่าชมของธรรมชาติได้อย่างถี่ถ้วนอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

งูเหลือมกินสุกร อ้ิงทึ่งนอนห่อนเล้ือยไป
หน่อไม้ขึ้นมาไช ท้องแทงตลอดรอดคลาคลืน
งูเหลือมกินละมั่งเน้ือ กวางฟาน
บห่อนสุดคลาคลาน อีมอ้ิง
นอนใกล้กอไผ่สาน แซมหน่อ
แทงตลอดหลังขาดชริ้ง เมื่อเล้ือยคลายไป

(นิราศธารทองแดง)

ตัวอย่างที่ 2 ชุนแผนชมป่าระหว่างเดินทัพไปเชียงใหม่

ยางยูงสูงโยนโอนสะบัด พระพายพัดเอนลู่ดูสะพรั่ง
ลมกระแทกแตกลั่นสนั่นดัง ถูกรังหนูพุกยุ่งสยุมพู
ปลายทอดยอดแยะตลอดไส้ เป็นตะไคร่คราบเคอะออกเยอะอยู่
กระแตตามกระรอกมาเข้าคารู งูเขียวเล้ียวไล่ตลอดปลาย
ลางต้นล้มตั้งตะละบัก รากหักขึ้นแทงระแหงหงาย
กระตุ้มกระต่ิมเกะกะปะกันตาย ยอดหวายพันคลุมอยู่ซุ้มเซิง
เป็นน้ำกรังรังเรอะอยู่เฉอะฉะ เขยอะขยะขยุกขยุยดูยุ่ยเหยิง
รุงรังรุกรุยเป็นเปยเชิง กะพะกะเพิงพันผูกลูกหวายไป
ลางต้นโกร่นกร่อนจนปล้อนเปลือก เทือกถูกโคลนช้างเอาข้างใส
เขียวชอุ่มพุ่มช้อชะอ้อใบ แมงภู่ไชในนอกเป็นพรอกโพรง
ค่างลิงวึงเล้ียวแล่นตลอด ไม้คอดหักโลดกระโดดโหยง
เถาวัลย์พันย้อยดังแกล้งโยง โจงโคร่งครีครระอยู่ครึมครำ
ครั้นถึงหว่างเขาเงาชะโงก เป็นตรวยโตรกเตียนตลิบตลอดถ้ำ
เป็นแผ่นเพิงตระพักชะงักง้ำ แต่ตีนต่ำแลต้องนยันตาพราย

ต้องแสงสุริยนระยับแสง บ้างเด่นแดงแข่งเชียวประสานสาย
หมอกม่วงโมราราวระบาย ลวดลายดุจแต้มเบญจรงค์
ที่เด่นแดงดั่งแสงบัทมราช ประหลาดเล่ห์ปะวะหล่ำงามระหง
ที่ดำดังหนึ่งนิลบรรจง จับพงพฤกษ์พุ่มชอุ่มตา
ที่ขาวราวกับเม็ดเพชรรัตน์ น้ำซัดเป็นระลอกกระฉอกฉ่า
ฝอยฟุ้งพุ่งเต้นกระเซ็นมา กระทบผาซ่าสาดสะเทือนไพร

(ขุนช้างขุนแผน)

2. **จาระไนให้เห็นว่ามีอะไรบ้าง** กวีอาจจะพรรณนาชื่อต้นไม้ ชื่อสัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์บึก ว่ามีชนิดใดบ้าง โดยเลือกใช้ชื่อที่มีสัมผัสคล้องจองกันบ้าง พ้องเสียงกันบ้าง ผู้อ่านจะได้รับความเพลิดเพลินในเรื่องของคำพร้อมกันกับเห็นภาพธรรมชาติที่คลาคล่ำไปด้วยต้นไม้และสัตว์

ตัวอย่างที่ 1

หัวลิงหมากลางลิง ต้นลางลิงแลหูลิง
ลิงไก่กระไดลิง ลิงโลดคว้าประสาลิง
หัวลิงหมากเรียกไม้ ลางลิง
ลางลิงหูลิงลิง หลอกชู้
ลิงไก่กระไดลิง ลิงห่ม
ลิงโลดฉวยชมผู้ ฉีกคว้าประสาลิง

(นิราศธารทองแดง)

ตัวอย่างที่ 2

ชะโดดุกกระดี่โดด สลาดโลดยะหยอยหยอย
กระเพื่อมน้ำพะพร่ำพลอย กระฉอกฉานกระฉ่อนชล
กระสร้อยซ่าสวายซิว ระรี้ระวัดวาดวน
ประมวลมัจฉะแปมปน ประหลาดเหลือจะรำพัน

(อิลราชคำฉันท์)

ตัวอย่างที่ 3

ดู่ปรูประยงค์ยม สุรภีพิกุลกาญ-
จนม่วงและมณฑารพ์ บุษปแกมกำยานวัลย์

เพล็ดโพลพุมเรียงรัง สุขรมยจวงจันทน์
จำบกตระการกรร- ณิกาแก้วก็อยู่แกม
การะเกดและเกดแก้ว มะลิมาลุลีแซม
บุนนาคเนืองแนม มะลิวัลย์และวัลย์วาร

(สมุทรโฆษคำฉันท์)

ตัวอย่างที่ 4

กริมกรายกากดสร้อย ซิวเสือ
เบือนบู่ปูชนเพียบ พาบน้ำ
สลัดสลาดหลดไหลเชือ คะโย่
ดุกชะโดแก้มช้ำ ช่อนหมอ

(นิราศตามเสด็จลำน้ำน้อย)

ตัวอย่างที่ 5

หวดเหียงหาดแหนหัน จันทร์จวงจันทน์แจงจิก ปริงปรงปริกปรูปราง คุยแคคางค้อเค็จ หมู่ไม้เพล็ดไม้พลอง หมู่ไม้ฟองไม้ไฟ ไม้ไผ่ไพไม้โพ ไม้ตะโกตะกู ไม้ลำพูลำแพง หมู่ไม้แดงไม้ดัน ไม้สมพันสารภี ไม้นนทรีการบูร คูนกำกูนกำยาน ไม้พิมานชล้อชลาย ไม้กำจายกะจับบก ไม้กทกรกสับสน คณนามีหมู่ไม้ กล่าวแต่พอจำได้ กว่านั้นยังเหลือ แลนา ฯ

(ลิลิตพระลอ)

3. พรรณนาธรรมชาติโดยการเล่นคำพ้องเสียง กวีไม่ได้มุ่งพรรณนาธรรมชาติตามความเป็นจริง แต่มุ่งเอารสไพเราะอันเกิดจากศิลปะการเล่นคำพ้องเสียง และเป็นการแสดงความรู้ของกวีในการนำคำที่มีชื่อพ้องกันมาเข้าคู่กันได้อย่างงดงาม ลีลาการพรรณนาเช่นนี้เป็นที่นิยมกันมาก และเป็นการประกวดประชันความฉลาดหลักแหลมของกวีด้วย อย่างไรก็ตาม บางครั้งการเล่นคำพ้องเสียงให้ภาพที่ไม่สมจริงด้วยเหมือนกัน อย่างการพรรณนาชื่อสัตว์และต้นไม้ที่มีชื่อพ้องกัน ทั้งที่ไม่จำเป็นว่าสัตว์ชนิดนั้นจะต้องจับเกาะหรืออาศัยที่ต้นไม้ชนิดนั้นเสมอไป บางทีมันอาจจะไม่มีโอกาสพบต้นไม้ชนิดนั้นเลยก็ได้

ตัวอย่างที่ 1

ยางจับยางชมฝูง ยูงจับยูงยั่วเย้า เปล้าจับเปล้าแปลกหมู่ กระสาสู่กระสัง รังเรียงรังรังนาน ไก่คราญไก่หงอนไก่ ไผ่จับไผ่คู่คลอ ตอดตอจับไม้ตอด ตับคาลอดพงคา คร้าคลาลงจับคล้า หว้าจับหว้าลอดแล คับแคจับแคบ่า ดอกบัวล่าชมบัว กระเวนวังนัวกระเวนดง ช่างทองลงจับทองย้ัว แขกเต้าตั้วเต้าแขก ไต่ไม้แมกไปมา บ่อรู้กี่คณาชมผู้ ชมพิหคเหินรู้ เรียกร้องหากัน ฯ

(ลิลิตพระลอ)

ตัวอย่างที่ 2

ไก่พ้าจับกาฝากแฝง	เหยี่ยวจับเหยื่อแย่งบนเวหา
แก้วจับเกดกินบินร่อนรา	ฝูงกระสาจับกระสังรังเรียง
กระทุงทองลงท่องในท้องธาร	กระเหว่าจับกระวานประสานเสียง
กาลิงจับกึงกาหลงเมียง	นกเอ้ียงจับเอ้ียงชำเลืองดู

(อิเหนา)

ตัวอย่างที่ 3

ลางลิงลิงลอดไม้	ลางลิง
แลลูกลิงลงชิง	ลูกไม้
ลิงลมไล่ลมติง	ลิงโลด หนีนา
แลลูกลิงลางไหล้	ลอดเล้ียวลางลิง

(ลิลิตพระลอ)

4. พรรณนาธรรมชาติโดยนำมาสัมพันธ์กับความรู้สึก

ตัวอย่างที่ 1

นางนวลจับนางนวลนอน	เหมือนพี่แนบนวลสมรจินตะหรา
จากพรากจับจากจำนรรจา	เหมือนจากนางสการะวาตี
แขกเต้าจับเต่าร้างร้อง	เหมือนร้างห้องมาหยารัศมี
นกแก้วจับแก้วพาที	เหมือนแก้วพี่ทั้งสามสั่งความมา

(อิเหนา)

ตัวอย่างที่ 2

นวลจันทร์เป็นนวลจริง เจ้างามพริ้งยิ่งนวลปลา
คางเบือนเบือนหน้ามา ไม่งามเท่าเจ้าเบือนชาย
เพียนทองงามดั่งทอง ไม่เหมือนน้องห่มตาดพราย
กระแหแหห่างชาย ดั่งสายสวาทคลาดจากกัน
แก้มช้ำช้ำใครต้อง อันแก้มน้องช้ำเพราะชม
ปลาทุกทุกข์อกตรม เหมือนทุกข์พี่ที่จากน้อง

(กาพย์เห่เรือเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร)

ตัวอย่างที่ 3

เรื่อยเรื่อยมารอนรอน ทิพากรจะตกต่ำ
สนธยาจะใกล้ค่ำ คำนึงหน้าเจ้าตราตรู
เรื่อยเรื่อยมาเรียงเรียง นกบินเฉียงไปทั้งหมู่
ตัวเดียวมาพลัดคู่ เหมือนพี่อยู่ผู้เดียวดาย

(กาพย์เห่เรือเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร)

ตัวอย่างที่ 4

นางแย้มเหมือนแม่แย้ม ยินดี ร่อนา
ต้องดุจมือเทพี พี่ต้อง
ช้องนางคลี่เกศี นุชคลี่ ลงฤา
รักดุจเรียมรักน้อง ร่วมรู้รักเรียม

(ลิลิตพระลอ)

ตัวอย่างที่ 5

นางแย้มแย้มยิ้มอยู่ริมไพร เหมือนที่ไร่ฝ่ายพิมเจ้ายิ้มแย้ม
ซ่อนชู้ชูช่ออรชร เหมือนเราซ่อนเบ็นชู้คู่แฉล้ม
ซ่อนกลีนส่งกลีนประทินแกม เหมือนกลีนแก้มโฉมยงเมื่อส่งตัว
เล็บมือนางกางกลีบกระทัดรัด เหมือนมือเจ้าปรนนิบัติพัดวีผัว
บานเย็นบานสะพรั่งผึ้งสระบัว เหมือนเย็นเช้าเย้ายั่วอยู่กับน้อง

มะลิวัลย์พันระกำขึ้นแกมจาก ได้สามวันกรรมพรากไปจากห้อง
จำบีเคียงโศกระย้าผกากรอง พี่โศกเศร้าเผ้าตรองกว่าสองปี
อบเชยเผยกลิ่นกล้วสุกรม วันนี้ได้เชยชมสมสุขพี่
สาวหยุดกุหลาบอาบอวลดี ขอหยุดชมจูบทีเถิดสาวน้อย

(ขุนช้างขุนแผน)

5. พรรณนาประหนึ่งธรรมชาติมีชีวิตจิตใจ มีความรู้สึกร่วมไปกับกวี หรือบางทีกวีขอให้ธรรมชาติทำหน้าที่เป็น "สื่อ" แทนกวี

ตัวอย่างที่ 1

ลำดวนเอ๋ยจะด่วนไปก่อนแล้ว เกดแก้วพิกุลยี่สุ่นศรี
จะโรยร้างห่างสิ้นกลิ่นมาลี จำปีเอ๋ยกี่ปีจะมาพบ
ที่มีกลิ่นก็จะคลายหายหอม จะพลอยตรอมเหือดสิ้นกลิ่นตรลบ
ที่มีดอกก็จะวายระคายครบ จะเหี่ยวแห้งเซาซบสลบไป

(ขุนช้างขุนแผน)

ตัวอย่างที่ 2

นางแย้มเหมือนแม่แย้ม ยวนสมร
ใบโบกกลกวักอร เรียกไท้
ช้องนางคลี่สร่ายชจร โบกเรียก พระฤา
เชิญราชชมไม้ไหล้ กึงก้มถวายกร

(ลิลิตพระลอ)

ตัวอย่างที่ 3

สัตวาวานช่วยร้อน เร็วไป หนึ่งรา
บอกข่าวพระลอไกล กลิ่นชู้
เสด็จมาอยู่อาไศรย สวนราช น้ำนา
ให้จงสองท้าวรู้ ที่ร้อนแรมศรี

(ลิลิตพระลอ)

6. พรรณนาโดยใช้ธรรมชาติเป็นสัญลักษณ์แทนบางสิ่งบางอย่าง เช่นบทอัศจรรย์ มักจะใช้ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเป็นสัญลักษณ์แทนการบรรยายตรง ๆ ดังตัวอย่างบทอัศจรรย์หลาย ๆ ตอนจากเรื่องขุนช้างขุนแผน

ตัวอย่างที่ 1 ขุนช้างกับนางวันทอง

อัศจรรย์พ้าลั่นฝนตกปรอ เสียงจ้อไหลอาบซาบแผ่นดิน
กุ้งปลาดีใจไล่ผุดโผล่ แต่ล้วนตัวโตโตเข้าเคล้าหิน
เทโพเทพาเที่ยวหากิน ว่ายวารินชำแรกแทรกถึงพื้น

ตัวอย่างที่ 2 ขุนแผนกับนางแก้วกิริยา

พระพายชายพัดบุปผาชาติ เกสรสาดหอมกลบตรลบห้อง
ริ้วร้วปลิวชายสไบกรอง พระจันทร์ผันผยองอยู่ยับยับ
พระอาทิตย์ชิงดวงพระจันทร์เด่น ดาวกระเด็นใกล้เดือนดาราดับ
หึงห้อยพร้อยไม้ไหวระยับ แมลงทับท่องเที่ยวสะเทือนดง

ตัวอย่างที่ 3 พลายงามและศรีมาลา

เกิดโกลาพ้าลั่นสนั่นเสียง เปรี้ยงเปรี้ยงอัสนีคะนองสาย
พิรุณโรยโปรยสาดกระเซ็นปราย พระพายพัดพ่างเพียงพิภพพัง
ลั่นพิลึกครึกครื้นคลื่นระลอก แฉะกระฉอกฟองเฟอะขึ้นสูงผึ้ง
ตลึงกระทบกลบกระแทกกระเทือนดัง พอฝนถั่งลมถี่ถอยผ่อยนิทรา

3.4 **อารมณ์ขัน** คนไทยเป็นคนรักสนุก ไม่เคร่งเครียดเอาจริงเอาจังกับชีวิตอยู่ตลอดเวลา ในวรรณคดีจะเห็นได้ชัดว่ามักจะแทรกบทขำขันทั้งในวรรณคดีวิจิตรและในวรรณคดีชาวบ้าน อารมณ์ขันมักแสดงออกมาด้วยเรื่องทางเพศ เป็นแบบตลกหยาบโลน ด้วยการใช้คำพูดสองแง่ สองง่าม หรือฉะนั้นก็เป็นการแสดงกิริยาอาการน่าขัน น่าสมเพช หรือผิดความจริงเพื่อล้อเลียนบุคคล อารมณ์ขันของกวีจึงมักแสดงที่อากัปกิริยาของตัวละคร และกวีล้อเล่นได้กับตัวละครทุกตัวไม่ว่าจะเป็นท้าวพระยามหากษัตริย์ ดาบสมุนี พระสงฆ์องค์เจ้า หรือเทพยดา แต่โดยมากมักจะไม่ใช่ตัวพระเอกหรือนางเอกของเรื่อง ยกเว้นแต่เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นมาให้ขบขันอย่างตั้งใจ เช่นเรื่องระเด่นลันได ของพระมหามนตรี (ทรัพย์) ตัวอย่างของบทแสดงอารมณ์ขัน เช่น

ตัวอย่างที่ 1 นางศรีประจันปลอบวันทองแล้วเลยคิดไปถึงพันโชติสามี

ศรีประจันสงสารร่ำคาญใจ น้ำตาหลั่งไหลลงอาบหน้า
กอดวันทองร้องไห้ในนาวา โอ้ว่าพ่อพลายมาตายไป
เลยร้องไห้ไหลเล่อเพ้อรำพัน ถึงผัวขวัญของแกที่ตักษัย
เมียเคยปรนนิบัติไม่ขัดใจ รบกินไก่ต้มปลาร้าไม่ราวัน
เมียจะตายตามผัวกลัวผีหลอก กลัวหายใจไม่ออกเมื่ออาสัญ
จะโจนน้ำให้ตายไปตามกัน ก็กลัวจระเข้มันจะคาบไป
เมียจะเชือดคอตายเสียหลายครั้ง แต่รอรั้งกลัวเจ็บไม่เชือดได้
จะผูกคอหาเชือกมาเตรียมไว้ เชือกก็ใหญ่กลัวจะรัดมัดต้นคอ

(ขุนช้างขุนแผน)

ตัวอย่างที่ 2 สามีกลับมาบ้าน พบว่าภรรยาหนีไปเสียแล้ว จึงทั้งโกรธทั้งเศร้า

พิศดูครอบครัวมันให้ชั่วลามก มันช่างสกปรกไม่รู้จักหาย
หม้อข้าวก็กลิ้งหม้อแกงก็กลิ้ง ฝาละมีตีฉิ่งอยู่ข้างครัวไฟ
ไอ้ครกกระบากก็เล่นละคอน สากกระเบือก็นอนเบ็นไข้

(เพลงเรือของเก่า)[1]

ตัวอย่างที่ 3 กวีล้อเลียนท้าวสุทัศน์ว่าเกิดวิปริตเมื่อตอนทรงพระชราใกล้จะสิ้นพระชนม์

จะกลับกล่าวท้าวสุทัศน์ขัตติเยศ มงกุฎเกศรัตนามหาสถาน
ครองประเทศเขตแคว้นแสนสำราญ พระชนมมานร้อยยี่สิบปีปลาย
ให้ลืมหลงทรงเสวยพาลเลยละ ลมปะทะพระหทัยมิใคร่หาย
คนแก่เฒ่าสาวใหญ่มิให้กราย คิดระคายเคืองขัดหัทยา
พอพระทัยใช้สอยแต่สาวสาว ที่รุ่นราวรู้หลักโปรดหนักหนา
ลืมบรรทมลมจับวับวิญญาณ์ พอเวลาไก่ขันสวรรคต

(พระอภัยมณี)

---

[1] เอนก นาวิกมูล, เพลงนอกศตวรรษ, พระนคร : สำนักพิมพ์การเวก, 2521, หน้า 77.

ตัวอย่างที่ 4 หนุมานผูกผมทศกัณฐ์กับนางมณโฑ

เมื่อนั้น นวลนางมณโฑโฉมฉาย
ตกใจผวาตื่นพรั่นกาย พลิกซ้ายพลิกขวาอลวน
สองมือย้อชักขวักไขว่ แต่ฉุดมาคร่าไปสับสน
ปล้ำปลุกขลุกขลุ่ยสองคน ที่บนแท่นทองไสยา

(รามเกียรติ์)

ตัวอย่างที่ 5

เมื่อนั้น พระโคบุตรมหาอาจารย์ใหญ่
หลับอยู่ที่กุฏีไพร ได้ยินเสียงอสุรีร้องมา
ว่าทศกัณฐ์ให้นิมนต์ ก็ลุกขึ้นลานลนไม่ล้างหน้า
ฉวยผาคากรองครองกายา คว้าหาไม้เท้าวุ่นวาย
สะดุดโอน้ำโคนกระโถนหก ตาลปัตรพลิกตกประคำหงาย
วิ่งจนชนฝากุฏีทลาย ตะกายหาประตูก็ผิดไป
อสุราเตือนไปหลายหน ฤาษีจึงพ้นออกมาได้
แล้วพากันข้ามขัดลัดไพร รีบไปยังราชธานี

(รามเกียรติ์)

ตัวอย่างที่ 6

มาจะกล่าวบทไป ถึงระเด่นลันไดอนาถา
เสวยราชย์องค์เดียวเที่ยวรำภา ตามตลาดเสาชิงช้าหน้าโบสถ์พราหมณ์
อยู่ปราสาทเสาคอดยอดด้วน กำแพงแก้วแล้วล้วนด้วยเรียวหนาม
มีทหารหอนเห่าเฝ้าโมงยาม คอยปราบปรามประจามิตรที่คิดร้าย

(ระเด่นลันได)

จากขนบการแต่งประการต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น จะทำให้เราสรุปลักษณะการแต่งของวรรณคดีไทยได้ประการหนึ่งว่าเป็นวรรณคดีเพื่ออารมณ์มากกว่าเป็นวรรณคดีเพื่อเสนอข้อคิดโดยตรง เพราะกวีสนใจจะตกแต่งถ้อยคำให้ไพเราะงดงามด้วยเสียงและความหมาย ด้วยการสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดให้ผู้อ่านคล้อยตามมากเสียกว่าให้ผู้อ่านติดตามเนื้อเรื่องเสียอีก

4. แนวคิด วรรณคดีไทยมักแทรกแนวคิดพุทธปรัชญา เพราะคนไทยผูกพันกับพุทธศาสนา ฉะนั้นจึงนำพุทธปรัชญาอย่างง่าย ๆ มาแทรกอยู่ทั่วไป เช่น ความเชื่อในเรื่องความไม่เที่ยงแท้ คือ อนิจจ์ ทุกข์ อนัตตา อันเป็นไตรลักษณ์ของพุทธศาสนา นั่นคือ เรามักมีความเชื่อว่าชีวิตต้องมีสุขมีทุกข์หมุนเวียนเปลี่ยนกันเข้ามาอยู่เสมอ ไม่มีใครมีสุขอยู่ตลอดไปตั้งแต่เกิดจนตาย และไม่มีใครมีทุกข์ได้ตลอดเช่นเดียวกัน แต่จะสลับสับเปลี่ยนกันไป ถ้ามีทุกข์มากก็แปลว่าทำกรรมชั่วมาก ถ้าสุขมากก็แปลว่าทำกรรมดีมามาก นอกจากนี้ กวีมักจะนำเอาพุทธปรัชญามาเป็นข้อสรุปพฤติกรรมของตัวละครในวรรณคดี เช่น มักจะเน้นในเรื่อง "กฎแห่งกรรม" โดยชี้ว่า "กรรม" ที่ทำในอดีตหรือ "กรรม" ที่ทำในปัจจุบันก็แล้วแต่ จะส่งผลมาสู่ผู้กระทำทั้งสิ้นถ้าทำกรรมดีก็เรียก "บุญ" ถ้าทำกรรมชั่วเรียกว่า "บาป" แต่กรรมบางอย่างไม่ทราบว่าทำไว้แต่เมื่อใด จึงยกให้เป็นเรื่องของ "กรรมเก่า" ไป ฉะนั้นความเชื่อในโชคชะตาที่ปรากฏในวรรณคดีไทย จึงเป็นความเชื่อว่าโชคชะตานั้นขึ้นอยู่กับ "กรรม" ที่ตนก่อขึ้น ตัวละครในวรรณคดีไทยจึงมักโทษตนเองมากกว่าโทษคนอื่นหรือสิ่งอื่น อย่างเช่น เมื่อทศกัณฐ์แพ้พระรามในบั้นปลายก็ยอมรับว่าเป็นความผิดของตนเองมิใช่ผู้อื่นดังกล่าวว่า

"ตัวเราชั่วเองจึงเสียชนม์ แล้วได้ร้อนรนทั้งแผ่นภพ"

ในเรื่อง พระอภัยมณี สุนทรภู่ได้แสดงคติพุทธศาสนาในเรื่องของ "กรรม" ไว้หลายตอน เช่น ตอนพระฤาษีมาปรากฏตัวกลางสนามรบแล้วเทศน์ให้ผู้ที่กำลังรบกันอยู่ฟังว่า

อย่าโกรธซึ่งหึงสาพยาบาท นึกว่าชาติก่อนทำกรรมจะทำไฉน
เหมือนคนคุมวงกงเกวียนอันเวียนไป อย่าโทษใครนี่เพราะกรรมจึงจำเป็น
ประการหนึ่งซึ่งขาดพระศาสนา ทั้งโลกาเกิดทุกข์ถึงยุคเข็ญ
ซึ่งจะกลับคับร้อนให้ผ่อนเย็น ก็ต้องเป็นไมตรีปรานีกัน

เรื่อง ลิลิตพระลอ จะช่วยยืนยันความคิดเรื่อง "กฎแห่งกรรม" ให้หนักแน่นยิ่งขึ้น กวีมีความคิดว่าโศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นแก่ชีวิตของพระลอ พระเพื่อน พระแพง เป็นเพราะ "กรรม" ที่ได้กระทำมาดังกล่าวไว้หลายตอน เช่น

ตอนพระลอทูลลาพระนางบุญเหลือ พระนางทัดทานไม่ให้ไปแต่ไม่สำเร็จ

ถึงกรรมจักอยู่ได้ ฉันใด พระเอย
กรรมบ่มีใครใคร ฆ่าข้า
กุศลส่งสนองไป ถึงที่ สุขนา
บาปส่งจำตกข้า ช่วยได้ฉันใด

รอยกรรมจักจากเจ้า จอมกษัตริย์
รอยบาปเพรงจำพลัด ออกท้าว
พระคุณไปแทนขัด ใจดั้ง นี้นา
ยาหยูกเขาโน้มน้าว ลูกให้ไหลหลง
ตอนลาพระนางลักษณาวดี
สิ่งใดในโลกล้วน อนิจจัง
คงแต่บาปบุญยัง เที่ยงแท้
คือเงาติดตัวตรัง ตรึงแน่น อยู่นา
ตามแต่บาปบุญแล้ ก่อเกื้อรักษา

เมื่อท้าวพิษณุกรเสด็จมาพบสามกษัตริย์ยืนพิงกันสิ้นพระชนม์ ทรงรำพันว่า

"เรียกลูกไท้แลเชยชวัญ เรียกฉันใดก็บมิพร้อง ต้องฉันใดก็บมิติง ยืนอิงกันอยู่กระต้างเจ้าช้างจึงรู้ฉบัดว่า สามกษัตริย์เสวยกรรม"

ขุนช้างขุนแผน เป็นวรรณคดีไทยที่แสดงให้เห็นความเชื่อเรื่องกรรมมากเพราะเป็นวรรณคดีที่แสดงวิถีชีวิตของชาวบ้าน อย่างเช่นตอนประหารนางวันทอง แม้ว่าพลายงามจะไปกราบทูลขอชีวิตนางวันทองจากพระพันวษาได้สำเร็จ ก็ไม่อาจห้ามชะตากรรมนางวันทองได้ นางจึงต้องสิ้นชีวิตไปตามกรรม เมื่อนางวันทองตายแล้ว ขุนแผนรำพันว่า

ขุนแผนว่าโอ้เจ้าวันทอง นิจจาน้องวอดวายตายจนได้
ที่พากเพียรบีบเบ้าสักเท่าใด เวรกรรมทำไว้กระไรนี่

เมื่อพลายงามตัดพ้อต่อว่า พร้อมทั้งอาระวาดผู้คนในที่ประหารด้วยความโกรธแค้นว่าไม่ช่วยนางวันทอง ขุนแผนบอกลูกว่า

ขุนแผนแล่นยุดลูกพลายงาม จงฟังพ่อห้ามอัชฌาสัย
ผลกรรมจึงจำให้บรรลัย พ่อนั่งอยู่ไกล้ก็ลืมคิด
โดดไปคร่อมเจ้าวันทองไว้ ยังไม่ทันแก้ไขแต่สักหนิด
มันกลุ้มรุมกันฉุดก็สุดฤทธิ์ ชีวิตวันทองจึงบรรลัย
แล้วขุนแผนปลอบพลายงามว่า
อุตส่าห์สงบใจเจ้าไวยเอ๋ย อย่าร้องไห้ไปเลยฟังพ่อห้าม

ธรรมดาเกิดมาทุกรูปนาม เราท่านก็คงตามกันตายไป
อันบุรุษสตรีมีชีวิต เมื่อถึงพรามณิจิตไม่อยู่ได้
ถึงมาตรแม้นดินฟ้าคงกาลัย เพลิงกาลผลาญไหม้ก็แหลกลง

นอกจากวรรณคดีไทยจะแสดงแนวคิดพุทธปรัชญาแล้ว ยังสะท้อนค่านิยมบางอย่างในสังคมไทยด้วย เช่น

– เสียชีวิตดีกว่าเสียเกียรติ

อันสัตว์เกิดมาในสงสาร จะหนีพระกาลได้ก็ใช่ที่
ถึงกรรมจำสิ้นชีวี มารศรีจะให้ส่งนางสีดา
จะรู้ที่ส่งไปกระไรได้ ดวงใจพี่ยอดเสน่หา
อดสูดูร้ายแต่เทวา นักสิทธิ์วิทยานาคินทร์
จะว่าพี่กลัวรามลักษณ์ ไตรลักษณ์จะกล่าวนินทาสิ้น
เราเป็นสุริยวงศ์พรหมินทร์ จะให้โลกดูหมิ่นนั้นจนใจ
สู้ตายไม่เสียดายชีวัน จะย่อท้อต่อมันกระไรได้
ตัวพี่ก็ชายอาชาไนย ไม่คิดอาลัยแก่ชีวี

(รามเกียรติ์)

– ผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง บทบาทด้อยกว่าผู้ชาย อย่างที่กล่าวในหิโตปเทศว่า "บิดาต้องรักษาในกราวเป็นเด็ก ภัสดาต้องปกครองในเวลาสาว บุตรชายต้องดูแลในปูนชรา อันสตรีหาปกครองตัวเองได้ไม่"

วรรณคดีไทยมักเน้นให้เห็นว่าความสง่างาม ความมีหน้ามีตาของผู้หญิงอยู่ที่ผู้ชายดัง ตัวอย่าง

หญิงไม่อยากมีสามี หาในโลกนี้หาไหน
อันพวงบุปผามาลัย เกลียดแมลงภู่ไซร้ไม่มี
ควรจำธรรมดานาไร่ จักไม่รับไถใช่ที่
ฉันใดชาดานารี พึงมีสามีไว้แนบตัว

(กนกนคร)

"สามีมีอยู่แล้วเสมือนหนึ่งฉัตรแก้วอันกั้นเกศ งามหน้า งามเนตรทุกเวลา พระคุณเอ่ย"

(มหาเวสสันดรชาดก)

นางใดฟังสามี เชื่อถือดีด้วยวาจา
อีกทั้งกิริยา โอนอ่อนรับเพราะนับถือ
นางนั้นได้ชื่อว่า ภริยาที่ดีคือ
เกียรติเพื่องเลื่องบรรลือ ได้ชื่อว่าชายจริง

(นิทานเวตาล)

– ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน เพราะครอบครัวไทยเป็นครอบครัวใหญ่ อบอุ่นด้วยญาติพี่น้อง และบ่าวไพร่ รวมทั้งมีระบบสังคมที่กลมเกลียวกัน ต่างรู้จักมักคุ้นราวกับเป็นคนในครัวเรือน กิจกรรมต่าง ๆ จึงมักลงมือลงแรงกระทำด้วยกันอย่างที่เรียกว่า "ลงแขก" หากเป็นกิจกรรมในครอบครัวก็จะร่วมแรงกันอย่างอุ่นหนาฝาคั่ง ดังตัวอย่างใน **ขุนช้างขุนแผน** ตอนพลายแก้วบวชเณร

กูจะบวชลูกชายสุดสายใจ เอ็งจงไปเที่ยวหาผ้าเนื้อดี
ทำจีวรสบงสไบลาด ทั้งย่ามบาตรมาตามที่
ลงมือพร้อมกันในวันนี้ อ้ายดีอีล่ามาช่วยกู
ผ่ายพวกข้าไทไปหาของ หมากพลูใบตองที่มีอยู่
บ้างก็มาเย็บกรวยช่วยกันดู ปอกหมากพันพลูทั้งพื้นเทียน
เอาผ้าทอมาวัดตัดสบง เย็บลงผีเข็มเหมือนเล็มเลี่ยน
ตัดจีวรสไบตะไกรเจียน เย็บทับจับเนียนเป็นเนื้อเดียว
อังสะนั้นแพรหนังไก่นุ่ม รังดุมหูไหมใส่เย็บเสี้ยว
มานั่งพร้อมล้อมทั่วตัวเป็นเกลียว เอิกเกริกกราวเกรียวด้วยศรัทธา

ลักษณะวรรณคดีไทยหลังการรับอิทธิพลตะวันตก

ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา อิทธิพลจากตะวันตกทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยหลายประการ เช่น การศึกษา เทคโนโลยี มีการพิมพ์และหนังสือพิมพ์ มีสโมสรทางด้านวรรณกรรม เช่น โบราณคดีสโมสร วรรณคดีสโมสร นอกจากนี้ยังนำเอาวรรณกรรมจากตะวันตกมาแปลและดัดแปลงใหม่ รับรูปแบบการแต่ง กลวิธีการแต่ง แนว

ความคิด เนื้อเรื่อง และสำนวนภาษามาใช้ ทำให้ลักษณะของวรรณกรรมไทยเปลี่ยนแปลงไปหลายประการ ในที่นี้จะกล่าวสรุปการเปลี่ยนแปลงในวรรณกรรมไทยแต่ละประเภท คือ ร้อยแก้ว ร้อยกรอง และบทละคร ดังนี้

ร้อยแก้ว

ภายหลังการรับอิทธิพลตะวันตกแล้ว มีการเปลี่ยนแปลงไปดังนี้

1. **รูปแบบ** ร้อยแก้วสมัยก่อนมักเป็นสารคดีอันเป็นหลักฐานทางบ้านเมือง เช่น จดหมายเหตุ ตำนานประวัติศาสตร์ กฎหมาย ตำรับตำราต่าง ๆ ที่แต่งเป็นบันเทิงคดีมีน้อย เช่น นิทานนิยาย (เพราะนิทานนิยายมักแต่งด้วยร้อยกรอง) แต่เมื่อได้รับอิทธิพลตะวันตกแล้วมีการแต่งวรรณกรรมร้อยแก้วในรูปแบบต่าง ๆ มากมาย เช่น สารคดีเชิงประวัติศาสตร์ สารคดี ชีวประวัติ สารคดีท่องเที่ยว บันเทิงคดีก็มี นวนิยาย เรื่องสั้น บทละครสมัยใหม่ เป็นต้น

2. **เนื้อเรื่อง** เมื่อรูปแบบขยายเพิ่มขึ้น เนื้อเรื่องก็ขยายกว้างขึ้นด้วย แทนจะเป็นเรื่องตำนาน ประวัติศาสตร์ ความรู้ต่าง ๆ ก็ขยายออกไปเป็นการเขียนถึงปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตมนุษย์และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในนวนิยายและเรื่องสั้น ซึ่งเป็นภาพจำลองของชีวิต และความเกี่ยวพันของชีวิตกับสิ่งต่าง ๆ จึงทำให้เกิดแนวการเขียนนวนิยายและเรื่องสั้นมากมาย เช่น

แนวการเมือง ได้แก่ ไผ่แดง ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช
ระย้า ของ สด กูรมะโรหิต
จันทร์หอม ของ พล.ต.ท. วศิษฐ์ เดชกุญชร

แนวสะท้อนสังคม ได้แก่ บีศาจ ของ เสนีย์ เสาวพงศ์
ทะเลฤาอึม ของ สุวรรณี สุคนธา

แนวจิตวิทยา เช่น จัน ดารา ของ อษณา เพลิงธรรม
เหยื่ออารมณ์ ของ ศิระ ส.
รักในสายหมอก ของ โสภาค สุวรรณ

3. **แนวความคิดหรือปรัชญาของเรื่อง** ปรัชญาของวรรณคดีไทยแต่เดิมมักแสดงออกด้วยปรัชญาทางศาสนาและเรื่องจริยศาสตร์ คือสอนในเรื่องการประพฤติปฏิบัติ และศีลธรรมจรรยาของมนุษย์ เช่นสอนว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" และ "ธรรมะย่อมชนะอธรรม" เป็นต้น เมื่อรับอิทธิพลจากตะวันตก วรรณกรรมไทยได้รับอิทธิพลทางด้านแนวความคิดจากวรรณกรรมตะวันตกมา

ด้วย จึงทำให้เสนอเรื่องด้วยแนวความคิดที่ต่างไป แนวคิดส่วนใหญ่เป็นการวิเคราะห์สังคม และวิเคราะห์มนุษย์ในฐานะที่เป็นสัตว์สังคม ผู้แต่งจึงแสดงโลกทัศน์ในแนวต่าง ๆ กันไป เช่น แนวความคิดแบบสัจนิยม เช่น ข้าวนอกนา ของ "สีฟ้า" เรือมนุษย์ ของ กฤษณา อโศกสิน บ่วงกรรม ของ "ดวงใจ" เป็นต้น

แนวความคิดแบบธรรมชาตินิยม เช่น เรื่องสั้นในชุด "พ้าบ่กั้น" ของ "ลาว คำหอม"

แนวความคิดแบบสัญลักษณ์นิยม เช่น แดง ดารา ของ รงค์ วงษ์สวรรค์

แนวความคิดเอกซีสเทนเชียลลิสม เช่น บทสนทนาทางโทรศัพท์ในค่ำคืนแห่งความว้าเหว่ ของ วิทยากร เชียงกูล ถนนสายที่นำไปสู่ความตาย ของ วิทยากร เชียงกูล

4. ความเปลี่ยนแปลงด้านเทคนิคการแต่ง จากการเล่าเรื่องอย่างเรียบง่ายดำเนินเรื่องไปตามลำดับเวลา เราได้รับอิทธิพลทางด้านกลวิธีการแต่งเรื่องมาใช้อีกหลายประการ เช่น กลวิธีการเริ่มเรื่องให้เร้าความสนใจ การจบเรื่องอย่างพลิกความคาดหมาย การเล่าย้อนหลัง การใช้บทสนทนาดำเนินเรื่องแทนการบรรยาย การใช้สัญลักษณ์ การแต่งในรูปของจดหมาย การใช้ตัวละครเป็นสัตว์เดรัจฉานร่วมกับมนุษย์ เป็นต้น

ร้อยกรอง

ร้อยกรองเป็นลักษณะการแต่งวรรณกรรมไทยที่นิยมกันมาแต่โบราณกาล และมีหลายประเภท เช่น กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ ร่าย และยังสามารถนำมาผสมกันเป็นชนิดใหม่เช่น ลิลิต กาพย์ห่อโคลง เป็นต้น

ภายหลังการรับอิทธิพลตะวันตกแล้ว ร้อยแก้วได้รับความนิยมแต่งมากขึ้น แต่ร้อยกรองก็ใช่จะสูญหายไปจากวงวรรณกรรม ยังมีผู้นิยมแต่งวรรณกรรมด้วยร้อยกรองทุกชนิดอยู่มากในปัจจุบันนี้ แต่ลักษณะของร้อยกรองภายหลังการรับอิทธิพลตะวันตกมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการแต่งไปบางประการ ได้แก่

1. รูปแบบ

1.1 ร้อยกรองมีขนาดสั้นลงมาก เรื่องเล่ายาว ๆ หลายเล่มสมุดไทยมีน้อยลงมาก เพราะเลี่ยงไปแต่งเป็นร้อยแก้ว ตัวอย่างร้อยกรองเป็นเรื่องยาว ๆ ในปัจจุบันเช่น ลำนำภูกระดึง ของ อังคาร กัลยาณพงศ์ ซึ่งแม้เป็นเรื่องยาว แต่แยกเป็นบทสั้น ๆ บทหนึ่งแสดงความคิดอย่างหนึ่ง นอกจากนี้มี นิราศรอบโลก ของ "แสงทอง" นิราศขุนช้างขุนแผน ของ นายฉันท์ ขำวิไล เป็นต้น ร้อยกรองส่วนใหญ่ที่แต่งกันในสมัยนี้ มักมีขนาดยาวประมาณ 6–12 บท

1.2 ผู้ประพันธ์ร้อยกรองในปัจจุบัน ยังใช้แบบแผนของคำประพันธ์ร้อยกรองชนิดต่าง ๆ ที่นิยมกันมาแต่อดีต เช่น กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ การแปล หรือแปลงบทร้อยกรองจากต่างประเทศก็มักจะแต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรองของไทย เช่น บทคอกสร้อยรำพึงในบ่าช้า ของพระยาอุปกิตศิลปสาร แปลจาก Elegy written in a country churchyard ของ Thomas Gray และบทละครคำฉันท์เรื่องจิตรา สุมาลี กียะกูล แปลจากบทละครเรื่องเดียวกันฉบับภาษาอังกฤษของระพินทร์นาถ ฐากูร

อย่างไรก็ตาม สังเกตได้ว่าร้อยกรองที่แต่งกันในระยะเวลาหลังอิทธิพลตะวันตก มีการเปลี่ยนแปลงด้านฉันทลักษณ์ในลักษณะที่ว่าไม่เคร่งครัดในเรื่องฉันทลักษณ์นัก และนิยมแต่งคำประพันธ์ที่แต่งง่าย เช่น กลอน กาพย์ มากกว่า ฉันท์หรือกลบท นอกจากนี้ยังมีความนิยมใน "กลอนเปล่า" ซึ่งเป็นการเรียงร้อยถ้อยคำโดยไม่มีฉันทลักษณ์บังคับอย่างร้อยกรองทั่วไป การเขียนกลอนเปล่าบางครั้งมีการวางรูปของถ้อยคำให้น่าสนใจ เช่น ร้อยกรองของ จ่าง แซ่ตั้ง

คนรอรถเมล์

คน คน คน คน คน
คน คน คน คน คน
คน คน คน คน คน
คน คน คน คน คนรอรถเมล์

2. **เนื้อเรื่อง** ของร้อยกรองสมัยใหม่กว้างขวางกว่าเดิม มีทั้งบทพรรณนา บทบรรยายความรู้สึกต่าง ๆ เรื่อง ความรัก การเมือง สังคม สภาวะแวดล้อม รวมทั้งพฤติกรรมของมนุษย์ น่าสังเกตว่าเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวมากกว่าเดิม และกล่าวถึงมนุษย์ในแง่ที่ว่าเป็นเหยื่อแห่งสภาพแวดล้อมและสังคมมากกว่าจะยอมรับชะตากรรมของตนเองอย่างกวีในสมัยก่อน

3. **แนวคิด** ร้อยกรองสมัยใหม่เน้น "ข้อคิด" หรือ "ความคิด" ต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดมากกว่าการสนใจในเรื่องศิลปะการแต่งร้อยกรองอย่างแต่ก่อน แนวคิดมักสอดคล้องกับเนื้อหา เมื่อเนื้อหาของร้อยกรองปัจจุบันเปลี่ยนไปเป็นสะท้อนภาพสังคม แนวคิดก็เปลี่ยนมาสู่การเสนอข้อเท็จจริง มีเหตุผล เชื่อถือได้ และเป็นประโยชน์ ร้อยกรองปัจจุบันจึงได้ชื่อว่าเป็น **กาพย์กลอนแห่งความคิด** มากกว่ากาพย์กลอนแห่งอารมณ์ โคลงกลอนของ "ครูเทพ" (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี) เป็นตัวอย่างการเริ่มลักษณะร้อยกรองสมัยปัจจุบันอย่างแท้จริง ดังตัวอย่าง

เป็นตัวเราดีกว่า

(ลำนำฉุยฉาย)

ฉุยฉายเอย

ตัวเจ้าเป็นชาย ชอบกลายเป็นสตรี
หรือเจ้าไร้ทรัพย์ กลับทำเป็นเศรษฐี
มันไม่เข้าที มีแต่จะเดือดร้อน
อย่าเล่นสัปดน คนเขาจะขอดข้อน
ฟังคำร่ำสอน นะเจ้าฉุยฉายเอย

ฉุยฉายเอย

ทำเป็นผู้ใหญ่ เมื่อวัยยังเด็ก
หรือเจ้าเป็นไทย ไพล่ทำเป็นเจ๊ก
มันเกกมะเหรก ดูไม่เข้าเรื่อง
ถูกทักหนักเข้า ขวัญเจ้าก็เคือง
หนักสามสลึงเฟื้อง เรื่องมันหย่อนบาทเอย

ฉุยฉายเอย

ไม่เคยเป็นบ่าว เผ้าอยากจะเป็นนาย
ไม่เป็นลูกจ้าง จะเป็นนายห้างง่ายง่าย
กิจการทั้งหลาย เจ้าจะตรัสรู้
ผืนธรรมชาติ แม้สามารถก็ยากอยู่
ที่ไหนจะสู้ ตามธรรมชาติเอย

ฉุยฉายเอย

จิ้งจอกพูดจ้อ ขอเป็นสุริยัน
ขอไปขอมา ขอเป็นหมาเท่านั้น
เรื่องก็จบกัน มันเหมาะแล้วเจ้า
อยากเป็นนั่นเป็นนี่ ด้วยเห็นดีดังเขา
จงเป็นตัวเรา เถิดเจ้าฉุยฉายเอย

ร้อยกรองบทนี้แสดงความคิดตรงกับภาษิตฝรั่งว่า "เห็นสนามหญ้าเพื่อนบ้านเขียวกว่าสนามหญ้าบ้านเรา" ซึ่งมีความหมายว่า คนเรามักจะเห็นคนอื่นหรือสิ่งของของคนอื่นดีกว่าของตนเองหรือของของตนเอง ร้อยกรองบทนี้จึงแนะให้ตระหนักถึงความเป็นตัวของตัวเองว่าดีกว่าเสแสร้งแกล้งทำ หรือเพ้อฝันอยากเป็นนั่นเป็นนี่ ซึ่งไม่อาจจะเป็นไปได้ ควรสำนึกในความเป็นตัวของตัวเอง แสดงบทบาทของตนให้สมบูรณ์ จะทำให้ชีวิตเป็นสุขมากกว่ามัวเพ้อฝันอยากสวมบทบาทของผู้อื่น

สงสารวัฏ

(มุ่งคประสงค์ฉันท์)

กระจกต้องละอองฝน เพราะรถยนต์ทะแยงลม
พระชู้ชวนพระน้องชม ชมัยหยาดพิรุณเย็น
กำเนิดแยกชำแรกไหล กระไลร่วมลุรวมเห็น
ประดุจผู้ประจงเจร- ระจาอยู่ ณ ภายใน
พระพายชักกระพือต้อง ทะวันส่องกระจกใส
อุทกหยาดประลาดไป ละอองไอก็ไปล่ปลิว
ระงมหาวสกาวเงา ละอองเบาละลิบลิ่ว
โพยมเย็นเพยับริ้ว ละอองกลับขยับรวม
กำเนิดหมอกละลอกเมฆ พิรุณเสกประสิทธ์สรวม
สนามพ้านภารวม ทะลักหล้าฉะฉ่าฝน
ฉะนั้นภาพสภาพสา- รพัดพาสภาพวน
ตลอดกาลตลอดหน จะหาสุขสิสุดหา
สำหรับกาลประมาณพ้น สำหรับหนก็ทั่วฟ้า
อนิจจังและสังสา- รวัฏสุดเสมอไหน
ณ รถนี้พระพี่เย้า พระน้องเจ้าสำราญใจ
เพราะความรักประจักษ์ใน มนุษย์โลกนิรันดร

ฉันท์บทนี้มิได้มุ่งแสดงการรำพันรัก แต่ผู้แต่งชี้ให้เห็นสภาพธรรมชาติและอธิบายด้วยหลักทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้เข้าใจความคิดทางพุทธศาสนาไปด้วย คือเรื่องของสงสารวัฏความไม่

เที่ยงแท้แน่นอนของสรรพสิ่ง ย่อมเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งอยู่ตลอดเวลา ในลักษณะของการหมุนเวียน ซึ่งที่สุดแล้วจะกลับคืนสู่สภาพเดิม เหมือนหนึ่งหยาดฝนที่เกาะที่กระจกรถ เกิดจากละอองไอน้ำที่มารวมตัวกันเป็นหยด และเมื่อแดดออก น้ำฝนนั้นก็ระเหยเป็นไอปลิวไปในอากาศ ละอองน้ำเล็ก ๆ เหล่านี้ก็จะรวมตัวกันเป็นเมฆ ซึ่งในไม่ช้าก็จะกลั่นตัวเป็นหยดน้ำตกลงมาเป็นฝนอีก วนเวียนเช่นนี้ไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อเราเข้าใจกฎแห่งธรรมชาติดังนี้ เราจะเข้าใจในชีวิตดียิ่งขึ้น เพราะชีวิตก็อยู่ภายใต้กฎธรรมชาติอย่างเดียวกัน คือ อยู่ในสงสารวัฏ เวียนว่ายตายเกิดไม่มีที่สิ้นสุด

เนื่องจากร้อยกรองปัจจุบันเน้น "ความคิด" มากกว่า "ศิลปะการแต่ง" จึงมักพบว่ามีการใช้กวีโวหาร เช่นการเปรียบเทียบ การใช้สัญลักษณ์ที่แปลกไปกว่าเก่า ทั้งนี้เพื่อกวีจะได้สื่อความหมายตามที่ตนเองต้องการ

4. การใช้ถ้อยคำและการแสดงออกซึ่งความคิดมีลักษณะก้าวร้าว รุนแรง ใช้ภาษาพูดในชีวิตประจำวันมากกว่าภาษาเขียนที่กลั่นกรองให้ประณีตแล้ว บางครั้งถึงขั้นใช้คำไม่สุภาพ การแสดงความคิดมักวิพากย์วิจารณ์ด้วยอารมณ์ สื่อความคิดตรง ๆ ไม่อ้อมค้อม มุ่งให้เกิดความสะเทือนอารมณ์ด้วยความจริงมากกว่าความไพเราะ

บทละคร

1. **รูปแบบ** มีบทละครชนิดใหม่ ซึ่งมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปตามละครอย่างใหม่คือ

   ก. ละครซึ่งปรับปรุงจากละครรำของเก่า ได้แก่ ละครดึกดำบรรพ์ ละครพันทาง

   ข. ละครซึ่งปรับปรุงจากละครตะวันตก ได้แก่ ละครพูด ละครร้อง ละครสังคีต

2. **เนื้อเรื่อง** บทละครที่แต่งขึ้นใหม่ภายหลังการรับอิทธิพลตะวันตก มักจะแปลหรือดัดแปลงเนื้อเรื่องมาจากบทละครของตะวันตก เช่น บทละครร้องเรื่องสาวเครือฟ้า พระนิพนธ์สมเด็จฯ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ดัดแปลงมาจากอุปรากรเรื่อง มาดามบัตเตอฟรายและมีบทละครพูดอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแปลหรือดัดแปลงมาจากบทละครภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส เนื้อหาของบทละครเหล่านั้นมักเป็นเรื่องของคนธรรมดาสามัญ มิใช่เรื่องของกษัตริย์หรือเทพเจ้า และเป็นเรื่องที่ดำเนินไปอย่างสมจริงใกล้เคียงกับชีวิตจริง ไม่มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์

เป็นต้น แต่โดยทั่วไปผู้อ่านจะทราบว่านามแฝงนั้นคือใคร และบางครั้งผู้อ่านรู้จักนักเขียนผู้นั้นภายใต้นามแฝงมากกว่าชื่อจริงเสียอีก เช่น "ครูเทพ" (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี) เสฐียรโกเศศ นาคะประทีป (พระยาอนุมานราชธนและพระสารประเสริฐ) นักเขียนวรรณกรรมในปัจจุบันก็มักจะใช้นามแฝงเป็นส่วนมาก และมีกันคนละหลายชื่อ

10. มีลิขสิทธิ์หนังสือ ได้กล่าวแล้วว่าการเขียนวรรณกรรมในสมัยปัจจุบันยึดเป็นอาชีพได้เพราะว่ามีกฎหมายคุ้มครองความเป็นเจ้าของบทประพันธ์นั้นซึ่งผู้ใดจะละเมิดมิได้หากมิได้รับอนุญาตจากผู้เขียน กฎหมายลิขสิทธิ์เริ่มประกาศใช้เป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 5 แต่การซื้อขายลิขสิทธิ์ได้กระทำกันมาแล้วตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เมื่อ พ.ศ. 2404 คือ หม่อมราโชทัยได้ขายลิขสิทธิ์หนังสือนิราศลอนดอนแก่หมอบลัดเล